

Η ιστορία ενός λαού

Πολιτισμός / Εκδόσεις

Θανάσης Χρήστου, Αν. Καθηγητής Νεότερης & Σύγχρονης Ιστορίας Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Με αφορμή την έκδοση του βιβλίου «Η ιστορία ενός λαού: Οι Έλληνες από το 324 έως σήμερα», που επισκοπεί μία περίοδο δεκαεπτά αιώνων ελληνικής ιστορίας, επιχειρούμε μία σύντομη αναφορά στην πορεία του Ελληνισμού, ξεφυλλίζοντας τις σελίδες του.

Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί τον πρόλογο στο βιβλίο «Modern Greece: A short history»

Ο Κρίστοφερ Μόνταγκιου Γουντχάους, με το έργο του «Modern Greece: A short history», που αποδίδεται εδώ ως «Η ιστορία ενός λαού: Οι Έλληνες από το 324 έως σήμερα», επισκοπεί μία περίοδο δεκαεπτά αιώνων ελληνικής ιστορίας με επιμέλεια, εμβρίθεια και ευρηματικότητα, φέρνοντας κοντά στον μέσο Ευρωπαίο αναγνώστη -και τώρα, με την ανά χειράς γλαφυρή μετάφραση της Λύντιας Στεφάνου, και στον Έλληνα φιλόστορα- πρόσωπα και καταστάσεις, κίνητρα και προθέσεις, συμφέροντα και συμφωνίες των μεγάλων δυνάμεων, καθώς και την περιρρέουσα ατμόσφαιρα με τους ρυθμούς και τις ιδιαιτερότητές της, που

επικράτησε στον ελληνικό ορίζοντα από τον 40 μ.Χ. αιώνα έως τις μέρες μας.

Βυζάντιο

Σε δεκατρία κεφάλαια ξεδιπλώνει ο συγγραφέας με μαεστρία την ύλη του, ξεκινώντας ουσιαστικά από τα πρωτοβυζαντινά χρόνια, κατά την διάρκεια των οποίων αναγνωρίστηκε και εδραιώθηκε ο Χριστιανισμός και στη συνέχεια αποκρυσταλλώθηκε η Ορθοδοξία.

Τότε είναι που μεταφέρθηκε η πρωτεύουσα του ύστερου ρωμαϊκού κράτους από την Δύση στην Ανατολή, στο Βυζάντιο, και από Ρώμη έγινε Νέα Ρώμη και τελικά Κωνσταντινούπολη (το 324 έγινε η θεμελίωσή της και το 330 τα εγκαίνια). Κατόπιν, καταγράφεται ο χωρισμός της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας σε Ανατολική και Δυτική, και το ενδιαφέρον στο εξής εστιάζεται κατεξοχήν στην Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, στο πλαίσιο της οποίας σύσσωμη η κοινωνία με τους συντεταγμένους θεσμικούς και αμυντικούς μηχανισμούς αντιμετώπισε πολλούς και διαφορετικούς μεταξύ τους αντιπάλους. Ταυτόχρονα, παρουσιάζεται πως η καθεστηκυία τάξη πραγμάτων της Αυτοκρατορίας διαχειρίστηκε, στο μέτρο του εφικτού, τις πρόσκαιρες και επισφαλείς κατακτήσεις της ιουστινιάνειας εποχής στη Δύση, αλλά και τις υποχωρήσεις και απώλειες του Ηράκλειου στην Ανατολή.

Στο ίδιο πλαίσιο γίνεται η μελέτη και ερμηνεία των σχέσεων της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας με την Δύση και τα Βαλκάνια, της λειτουργίας των κοινωνικοπολιτικών θεσμών, της διεύρυνσης των οικονομικών συναλλαγών και της εμβάθυνσης των δικαιοκικών κανόνων του κρατικού μηχανισμού.

Στην επόμενη περίοδο, από τον 7ο έως τον 11ο αιώνα, έχουμε την κατάληψη της Αιγύπτου και των νοτιοανατολικών επαρχιών της επικράτειας από τους Άραβες, την μείζονος σημασίας ήττα στο Μαντζικέρτ (1071), που επισφράγισε τον έλεγχο μεγάλου τμήματος της Μικράς Ασίας από τους Σελτζούκους Τούρκους, καθώς επίσης και την ταυτόχρονη κατάκτηση της βυζαντινής Ιταλίας από τους Νορμανδούς. Βέβαια, κύριο χαρακτηριστικό των χρόνων αυτών είναι ο σταδιακός εξελληνισμός της αυτοκρατορίας και οι βαθιές μεταρρυθμιστικές τομές στον διοικητικό μηχανισμό και τις υπηρεσίες του κράτους. Οι σχέσεις των Βυζαντινών με την Δύση και τον σλαβικό κόσμο, οι κοινωνικοοικονομικοί θεσμοί και ο πνευματικός βίος παρουσιάζονται στην ίδια συνάφεια ανάγλυφα.

Ολοκληρώνεται η ενότητα με την κατάκτηση των μικρασιατικών επαρχιών από τους Σελτζούκους και το κορυφαίο γεγονός της οριστικής άλωσης της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς Τούρκους (1453), ενώ έχει καταγραφεί επίσης με ενάργεια η Λατινοκρατία στον ελλαδικό χώρο, οι συμπεριφορές των

Βυζαντινών απέναντι στην Δύση και οι προσπάθειές τους να ανοίξουν διαύλους επικοινωνίας, έτσι ώστε να σώσουν την αυτοκρατορία την ύστατη στιγμή. Τέλος, αναλύονται ο πολιτισμός και η πνευματική παραγωγή των Βυζαντινών.

Τουρκοκρατία

Αμέσως μετά την άλωση της Πόλης εξαφανίζεται η Βυζαντινή Αυτοκρατορία και αρχίζει η σκοτεινή περίοδος για τον Ελληνισμό, ενώ ταυτόχρονα υποχωρούν σημαντικά οι Ενετοί της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας στην Ανατολική Μεσόγειο, ως αποτέλεσμα των τουρκοβενετικών πολέμων. Υπήρξαν, ωστόσο, αρκετές εστίες αντίστασης από την πλευρά των Ενετών, ιδιαίτερα στον νησιωτικό χώρο, με ενδεικτική την περίπτωση της πολύχρονης πολιορκίας της Κρήτης, εστίες οι οποίες ανέκοψαν την πρωταρχική ορμή του Ισλάμ, καθυστερώντας την ολοκληρωτική επιβολή του. Τον 17ο αιώνα όμως, η τουρκική κατάκτηση του ελληνικού χώρου, εκτός των Επτανήσων, ήταν πλέον γεγονός.

Η μετακίνηση των Βυζαντινών λογίων στην Δύση δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την αναγέννηση των γραμμάτων και των τεχνών στον ευρωπαϊκό χώρο, ενώ η καλλιέργεια της ελληνικής παιδείας και η τυπογραφική παραγωγή των αρχαιοελληνικών συγγραμμάτων αποτέλεσαν χαρακτηριστικά δείγματα της ελληνικής προσφοράς στον δυτικό πολιτισμό. Στην ίδια συνάφεια εντάσσεται και ο ρόλος της Εκκλησίας και, ειδικότερα, του Οικουμενικού Πατριαρχείου στον τομέα της αυτοδιοίκησης των υπόδουλων Ελλήνων, και ο ρόλος αυτός είναι ανεπιφύλακτα ο νευραλγικότερος στο διοικητικό πλέγμα εξουσίας που οργανώθηκε με την έγκριση των Τούρκων και τελούσε διαρκώς υπό τον έλεγχό τους.

Η Ελληνική Επανάσταση

Ο αγώνας για την ανεξαρτησία του Ελληνισμού στηρίχθηκε στην ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας και σηματοδεύτηκε από την εμφάνιση του κινήματος του νεοελληνικού διαφωτισμού, το οποίο από τα μέσα του 18ου έως τις αρχές του 19ου αιώνα συνεπήρε τους Έλληνες όλων των κοινωνικών τάξεων, αφυπνίζοντας τις συνειδήσεις και σφυρηλατώντας το φρόνημα για την Επανάσταση του 1821. Η αξία του πολέμου της ανεξαρτησίας, που οδήγησε τελικά στην ίδρυση του ελληνικού κράτους (1830), ήταν εξαιρετικά μεγάλη, και τα όρια της ακτινοβολίας της τιτάνιας αυτής προσπάθειας πολύ πλατιά.

Κατά την διάρκεια της δεκαετίας αυτής άλλαξε άρδην η ζωή του ταπεινωμένου γένους, και αυτό γιατί οι «ραγιάδες» έγιναν Έλληνες και απέκτησαν νέα ταυτότητα, την εθνική τους ταυτότητα, με την οποία θα πορεύονταν στην νέα εποχή. Η καθημερινότητά τους, οι κοινωνικοοικονομικές τους δραστηριότητες, η

εικόνα που είχαν για τον κόσμο και, προπαντός, ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονταν τους άλλους λαούς άλλαξαν νομοτελειακά και άλλαξαν προς το καλύτερο. Μια τέτοια αλλαγή όμως είχε αντίκτυπο και στην αντίπερα όχθη, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία κυριολεκτικά συγκλονίστηκε από την συγκεκριμένη κοσμογονία. Η εξουσιαστική της ελίτ, με επικεφαλής τον σουλτάνο, αντέδρασε στην αρχή μουδιασμένα και νωθρά, βάζοντας κατόπιν την αχανή επικράτεια στην τροχιά των μεταρρυθμίσεων, οι οποίες, προϊόντος του 19ου αιώνα, φιλοξενήθηκαν κάτω από την ομπρέλα των διοικητικών αλλαγών του «Τανζιμάτ».

Επίσης, οι επαναστατικές πρωτοβουλίες του Ελληνισμού επηρέασαν καθοριστικά ακόμη και το σχήμα και τις συμπεριφορές της Ιερής Συμμαχίας, του αναχρονιστικού εκείνου οργάνου των αυτοκρατόρων της περιόδου, με αποτέλεσμα να αλλάξουν και οι Μεγάλες Δυνάμεις, οι οποίες προχώρησαν στους πρώτους συμβιβασμούς τους, εφόσον στο ενεργητικό τους είχε εγγραφεί αμετάκλητα η ναυμαχία του Ναυαρίνου (1827) και η ακλόνητη πεποίθηση των Ελλήνων για την ελευθερία τους.

Το ελληνικό κράτος

Μέσα στην διεθνή αυτή κοινωνικοπολιτική συγκυρία πορεύθηκε το ανεξάρτητο ελληνικό κράτος από το 1833 έως το 1908, έχοντας την Μεγάλη Ιδέα ως τον κυριότερο και πολυσυλλεκτικότερο άξονα διαμόρφωσης της πολιτικής του. Βέβαια η πορεία αυτή σημαδεύθηκε, όπως ήταν αναμενόμενο, από την αντιβασιλεία και τη βαυαροκρατία, την απολυταρχία του Όθωνα και το κίνημα της 3ης Σεπτεμβρίου 1843, την Α' Εθνοσυνέλευση και το Σύνταγμα του 1844, τα νέα πολιτικά κόμματα που αναδύθηκαν από τις ξενώνυμες πολιτικές φατρίες και την έξωση του Όθωνα (1862), τη Β' Εθνοσυνέλευση και το Σύνταγμα του 1864, που καθιέρωσε την βασιλευόμενη δημοκρατία με «συνταγματικό βασιλέα των Ελλήνων» τον Γεώργιο Α και, τέλος, την ενσωμάτωση των Επτανήσων» στον εθνικό κορμό και τις αλληπάλληλες επαναστάσεις της Κρήτης.

Το πολιτικό σύστημα εισήλθε κατόπιν στον αστερισμό της ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού, όπως τον εμπνεύστηκε ο Χαρίλαος Τρικούπης στην αντιπαράθεσή του με τον Θεόδωρο Δηλιγιάννη και όπως αποκρυσταλλώθηκε στις δομές ενός ιδιόμορφου δικομματισμού με επίκεντρο την αρχή της δεδηλωμένης.

Ο ερχομός του 20ου αιώνα βρήκε την ελληνική κοινωνία μάλλον απaráσκευη και απογοητευμένη από τη ματαίωση των μεγάλων εθνικών προσδοκιών της και υπό το βάρος της χρεοκοπίας του 1893 και τον ψυχολογικό αναβρασμό της ήττας της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης του 1897. Θα επακολουθήσουν οι ζυμώσεις που

οδηγούν στο κίνημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου στο Γουδί (1909) και στην πρόσκληση και εμπλοκή του Ελευθέριου Βενιζέλου στην κεντρική πολιτική σκηνή.

Τα επόμενα χρόνια θα είναι γεμάτα με ένταση, πάθος και συρράξεις. Η δεκαετία θα ξεκινήσει με την βαλκανική εποποιία (1912-1913), που θα οδηγήσει στον διπλασιασμό του «κράτους της Μελούνας» και στην ψυχική ανάταση των Ελλήνων. Ο Α Παγκόσμιος Πόλεμος θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για τον πρώτο εθνικό διχασμό του Ελληνισμού και συνεπακόλουθα την είσοδο του ελληνικού κράτους αφενός στην τελευταία φάση των στρατιωτικών επιχειρήσεων και αφετέρου στο στρατόπεδο των νικητών. Η μικρασιατική περιπέτεια (1919-1922) θα κοστίσει τον ξεριζωμό του Ελληνισμού από τις πατρογονικές εστίες και την πολιτισμική του μήτρα.

Η ειρήνη που ακολούθησε έφερε τους παλαιούς αντίπαλους λαούς πιο κοντά και έδωσε την ευκαιρία να ξεκινήσει στο εσωτερικό όχι μόνο η επούλωση των πληγών του παρελθόντος, αλλά και η οικοδόμηση ενός νέου κεφαλαίου, διαποτισμένου με τις αρχές της ευνομίας και της ελευθερίας, του κεφαλαίου της Β' Ελληνικής Δημοκρατίας (1924), όπως την εμπνεύστηκε ο πατέρας της, Αλέξανδρος Παπαναστασίου. Μόνο που η κατάκτηση αυτή αποδείχθηκε εξαιρετικά ευάλωτη και ασθενής απέναντι στα ισχυρά πολιτικά ρεύματα της εκτροπής, τα οποία την κατέλυσαν, οδηγώντας την σύντομα στην δικτατορία πρώτα του Θεόδωρου Πάγκαλου (1925) και αργότερα του Ιωάννη Μεταξά (1936).

Σύγχρονη εποχή

Ο ελληνικός Μεσοπόλεμος περιέκλειε πολλές διακυμάνσεις και επικίνδυνους κλυδωνισμούς, καιρούς καταστροφικούς, αλλά και συνάμα φωτεινά εποικοδομητικούς. Η Ελλάδα που προέκυψε από τον Μεσοπόλεμο ήταν πολύ διαφορετική απ' ό,τι την οραματίστηκαν οι δημιουργοί της. Δεν ήταν αποκλειστικά και μόνο αποτέλεσμα της εθνεγερσίας του 1821, αλλά ήταν ταυτόχρονα και δημιουργική ανασύνθεση των μεγάλων βαλκανικών και ευρωπαϊκών πολέμων χαρακτηριστικό που την έκανε να μοιάζει πολύ στα άλλα κράτη της ευρύτερης περιοχής που σχηματίστηκαν τα κρίσιμα εκεί να χρόνια. Δεν ήταν πλέον η χιμαιρική Ελλάδα των «δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών», αλλά η κατακλυσμένη από τους πρόσφυγες πραγματιστική Ελλάδα.

Αυτή ήταν, άλλωστε, λίγο-πολύ η χώρα που γνώρισε ο συγγραφέας, όταν την επισκέφθηκε για πρώτη φορά το 1935, διαπιστώνοντας ότι οι άνθρωποι που ζούσαν στον τόπο αυτό μιλούσαν ακόμη την γλώσσα του Πλάτωνα, και όταν μετά την έκρηξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, και ειδικότερα τον Δεκέμβριο του 1940, την επισκέφθηκε ξανά για να υπηρετήσει την πατρίδα του ως αξιωματικός

πληροφοριών, η γνωριμία του όχι μόνο με την ιστορία και τον πολιτισμό αλλά και με τους σύγχρονους Έλληνες έγινε βαθύτερη και ουσιαστικότερη.

Όμως η δεκαετία 1940-1950 είναι, μετά την επανάσταση του 1821, η πυκνότερη και συγκλονιστικότερη σε γεγονότα, ρήξεις, συγκρούσεις και ανθρώπινα πάθη περίοδος. Ο Γουντχάους υπήρξε ένας από τους πρωταγωνιστές των χρόνων αυτών, και μάλιστα ένας από τους οικείους και συμπαθείς στον λαό πρωταγωνιστές, γι' αυτό άλλωστε οι φίλοι του τον προσφωνούσαν «Μόντι», οι αντιστασιακοί συμπολεμιστές του «Κρις» και ο Ναπολέοντας Ζέρβας «Ευάγγελο Χρήστου» (το Ευάγγελος προήλθε από το «άγγελος καλών ειδήσεων» και το Χρήστου από το Κρις).

Ο «Κρις», 25 χρονών τον Νοέμβριο του 1942 (γεννημένος το 1917), με τον βαθμό του ταγματάρχη του Βρετανικού Στρατού και με την ιδιότητα του δευτέρου τη τάξει στην ιεραρχία της αποστολής Harling, στην οποία προϊστάται ο συνταγματάρχης Έντμοντ Μάγιερς, ανατινάσσει την γέφυρα του Γοργοποτάμου από κοινού με τις δυνάμεις του Ναπολέοντα Ζέρβα (ΕΔΕΣ) και του Άρη Βελουχιώτη (ΕΛΑΣ), καταφέροντας καίριο πλήγμα στον ανεφοδιασμό των γερμανικών στρατευμάτων του Ρόμμελ στην Βόρεια Αφρική.

Ο Γουντχάους είναι παρών στις κρίσιμες εκείνες στιγμές της Κατοχής, της Αντίστασης και του Εμφυλίου, και απαθανατίζει, στο μέτρο του δυνατού, τεκμηριωμένα και απροκατάληπτα τα γεγονότα και τους ανθρώπους. Το ίδιο επίσης αποστασιοποιημένα και ψύχραιμα, θέλοντας να φανεί συνεπής στις απαιτήσεις της ιστορικής έρευνας, αποδεικνύεται και στα κεφάλαια που ακολουθούν και έχουν στο επίκεντρό τους την καχεκτική ελληνική δημοκρατία έως το 1967, την απριλιανή δικτατορία, την μεταπολίτευση και την άψογη εναλλαγή των κομμάτων στην εξουσία, έως το 1990, οπότε ολοκληρώνεται η αφήγηση ζυμώσεις, καταστάσεις και πρόσωπα για τα οποία όλοι μας λίγο έως πολύ έχουμε μία εικόνα, οπότε οι συγκεκριμένες θεματικές είναι και θα παραμείνουν για πολύ ακόμη ανοιχτές στην κριτική και την συμπλήρωση.

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι εν λόγω βιβλίο, που συμπυκνώνει αριστοτεχνικά πορίσματα και γνώσεις και από προηγούμενες μελέτες του ιδίου του αείμνηστου φιλέλληνα και διανοητή, βαθύ και ευαίσθητου γνώστη της ελληνικής ιστορίας και του πολιτισμού Γουντχάους, συνιστά ένα μοναδικό απόκτημα για την ελληνική βιβλιογραφία και έναν αξιόπιστο δρομοδείκτη για το σημερινό αναγνωστικό κοινό, που ενδιαφέρεται για μία ευσύνοπτη, αντικειμενική και ολοκληρωμένη παρουσίαση της ελληνικής ιστορίας από τον 40 μ.Χ. αιώνα έως σήμερα. Και τούτο ο Βρετανός λόγιος το κέρδισε με το σπαθί και την αξιοσύνη του, έχοντας ως βασικό γνώμονα στις εργασίες του το Θουκυδίδειο αξίωμα: ότι θα πρέπει κανείς να διακρίνει με

σαφήνεια τα πραγματικά γεγονότα από τις αξιολογικές κρίσεις.

Τέλος, αξίζουν πολλοί δημόσιοι έπαινοι στις εκδόσεις Τουρίκη, που έκαναν προσιτό το συγκεκριμένο βιβλίο του Γουντχάους στους Έλληνες αναγνώστες.

<http://bit.ly/18d3qp8>